

modernog. Eduard Mane je u tom smislu načinio još jedan korak više itd.

Začeci moderne skulpture javljaju se, međutim, nešto docnije od onih u slikarstvu, a gotovo istovremene sa začecima arhitekture. Ogist Roden je, bez sumnje, otac moderne skulpture, dok je Luis Sullivan prvi napustio dotadašnju koncepciju arhitekture.

Podsetimo se ovde da, za razliku od Arnasona, Herbert Rid, jedan od najznačajnijih teoretičara moderne umetnosti, smatra Sezana začetnikom modernog slikarstva i prvim modernim slikarom, dok je u slučaju Rodena istomišljenik Harvarda Arnasona.

U skladu sa svojim osnovnim kriterijumom — odnosom umetnika prema prostornoj organizaciji — Arnason govori u ovoj knjizi o velikom broju pravaca, pojava i tendencija u modernoj umetnosti. Polazeći od impresionizma, kao predistorije modernog slikarstva, on prelazi na slikarstvo s početka XX veka fovizam, kubizam, ekspresionizam, apstrakciju i konstruktivizam, Destijl, Dadu i nadrealizam — i preko apstrakcije 1930-tih godina, figure i fantazije, ide do polovine XX veka i prati umetnost pop-arta, minimalnu umetnost, optičko slikarstvo, erotsku i psihodeličku umetnost. Uporedo, Arnason govori o najznačajnijim pravcima u skulpturi i arhitekturi. Ovom knjigom on obuhvata vremenski period od kraja XIX do 60-tih godina ovoga veka. Da bi, pri tom, izvršio sistematizovanje velikog broja tokova i tendencija u modernoj umetnosti, Arnason se prevashodno zadržao na najznačajnijim umetnicima i srazmerno njihovom značaju za razvoj moderne umetnosti sagledao njihov opus u okviru više različitih umetničkih pravaca i vremenskih perioda. Time je, istovremeno, ukazao na simultanost različitih pojava i tendencija u modernoj umetnosti. Arnason izbegava strogu sistematizaciju pojedinih umetničkih pokreta i tako slobodnije prati stadijume razvoja moderne umetnosti sa svim naglim prodorima različitih umetničkih tendencija u opusu jednog umetnika.

Ova knjiga se umnogome razlikuje od nekoliko knjiga koje su pisale o modernoj umetnosti, jer su se one uglavnom bavile izvesnim teorijskim problemima ili samo stvaralaštvom pojedinih značajnijih umetnika, a po sveobuhvatnosti predstavlja do sada najveći doprinos proučavanju moderne umetnosti. Međutim, Arnason se samo zadržao na sagledavanju i, donekle, na analizi novih umetničkih pravaca i tendencija, ne zauzimajući, pri tom, nikakav kritički stav o umetniku, niti izričući sud vrednosti o pojedinom umetničkom delu. Najzad, budući mišljenja da umetničko delo o sebi samom najbolje govori i da je ono što je o njemu napisano tek od drugorazrednog značaja za njegovo razumevanje, autor je nastojao da se što veći broj umetničkih dela reprodukuje.

Mirjana Radojčić

PETAR VOLK:
»MILIVOJE ŽIVANOVIĆ«
Izdanje Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije,
Beograd 1976.

U ediciji *Teatron* monografija o Milivoju Živanoviću objavljena je nepunih mesec dana posle njegove smrti. Veliki glumac nije dočekaao da knjiga izađe iz štampe. U ovoj slučajnosti, možda i sudbinskoj, kao da se na najbolji mogući način odslikava i sudbina glumca, po mnogo čemu efemerna. Međutim, pokušaji Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije usmereni su ka prevazilaženju do sada postojeće efemernosti koja se uvek vezuje za pozorišnu umetnost. Ovaj Muzej, naime, nastoji da u novoustanovljenoj ediciji objavi niz monografija o našim istaknutim pozorišnim umetnicima. Knjiga o Milivoju Živanoviću druga je po redu (prva je posvećena Raši Plaoviću), a izdavač najavljuje da se priprema i monografije o Ljubiši Jovanoviću, Bojanu Stupici i drugim umetnicima.

Knjiga *Milivoje Živanović* ima ambicioznu nameru da pronikne u suštinu Živanovićevog pozorišnog angažmana, ali i da ustanovi osnovne elemente i koordinate kojima se kretao njegov glumački vek. Volk je nastojao da svoje opaske, zasnovane pre svega na ličnoj impresiji o glumi Milivoja Živanovića, potkrepi, gde god je to bilo moguće, seriozno načinjenom dokumentacijom, ne bi li u samom polazištu otklonio sve eventualne sumnje koje bi monografiju tretirale prvenstveno kao impresionistički pisanu biografiju velikoga glumca. Želeći da pojedine stavove, opštevažeće za pozorišni život uoči i posle prvog svetskog rata, o glumi i pozorištu, učini teatrološki relevantnim, Volk ih potkrepljuje izvodima iz Živanovićevih intervjuua gde nalazi argumentaciju za utvrđivanje stanja u onovremenom pozorištu i odnosa društva prema njemu. U tom smislu, Volkova knjiga sadrži niz zaključaka, uglavnom usput izrečenih, o pozorišnom životu dvadesetih godina ovoga veka. Ako je sudbina glumca čvrsto vezana za sudbinu društva, može se tvrditi da njegova biografija pruža tačnu i preciznu sliku duhovne i intelektualne atmosfere doba i da je često od veće pomoći izučavaocima istorije pozorišta od suvoparne teatrološke literature. Kao primer ovoj tvrdnji može da po-

služi prvi deo monografije o Milivoju Živanoviću pod naslovom *Lutanja*. U ovom odeljku autor govori o počecima Živanovićevog glumačkog zanata, odnosno o trenucima kada je pristupio jednoj od mnogobrojnih tadašnjih glumačkih putujućih družina. Vremenski relativno dug period, Živanović provodi kao putujući glumac učeći zanat od iskusnih, ali glumački sasvim primitivnih i neukih glumaca. To je period Živanovićevog intenzivnog razmišljanja o pozorištu i period preispitivanja sopstvenih sposobnosti. Igrajući u jednoj od takvih trupa, Živanović upoznaje Nušića koji ga poziva da dođe u Narodno pozorište. Živanović, međutim, sumnjajući u svoje snage i sposobnosti, odlazi u Srpsko narodno pozorište gde provodi nekoliko sezona i tu se već otkriva njegov siloviti scenski temperament, velika i strastvena glumačka priroda koja teži intenziviranju scenskog osećanja. Iz Novog Sada Živanović odlazi u Skoplje i tu se završava krug njegovog prvog glumačkog ciklusa.

U drugome delu knjige — *Dolazak*, Volk opisuje Živanovićev boravak u beogradskom Narodnom pozorištu. To je doba glumčevog zrenja i uspona koji biva definitivno afirmisan u trećem periodu njegove glumačke aktivnosti, u Jugoslovenskom dramskom pozorištu. Treće poglavlje monografije, *Trajanje*, upravo analizuje Živanovićevu ulogu u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, a naslov poglavlja simbolizuje značaj i vrednost Živanovićevih glumačkih ostvarenja na ovoj sceni. Volk najviše pažnje posvećuje opisivanju Živanovićevog Jegora Bulićova, ali takođe piše o likovima Cankarevog Kantora, Agatona, Džemsa Tajrona iz O'Nilovog *Dugog putovanja u noć*, Gerlaha iz Sartrovh *Zatočenika iz Altone*, kapetana iz Strindbergovog *Oca*, Kralja Lira, kao i o drugim ostvarenjima koje je Živanović dao u ovom teatru. Zaključujući studiju, Volk kaže o Živanoviću: »Osvajajući sebe, shvatio je da je gluma sve manje nešto objektivno, a sve više ono lično i subjektivno, koje, upravo unutar tih konstrukcija koje sebi određuje profesija, mora da izgradi svako u samom sebi. Biti stvaran, do kraja određen, istinit, egzistencijalno postojan, a istovremeno i sazdan od onog suštinskog što se graniči sa smislom koji rola ima u predstavi, zakon je koga se neprekidno pridržavao«. Volk nastoji da ovakvim i sličnim opaskama ukaže na osnovne karakteristike Živanovićeve realističke glume i či-

ni se da se zbog toga često nalazi u opasnosti da akribijski potkrepljene sudove pretoči u ličnu impresiju i, možda, subjektivan ton, što bi bila, čini se, okolnost koja ne bi išla u prilog serioznom teatrološkom poduhvatu, kako je inače zamišljena ova monografija.

Radimir Putnik

NOVAK KILIBARDA:
»LEGENDA I POEZIJA«
Rad, Beograd 1976.

Shvatanje da je usmena književnost integralni deo naše književnosti uopšte i da je treba posmatrati, pre svega, kao umetnost reči, misli su vodilje Novaka Kilibarda, na kojima razvija svoja istraživanja u okvirima usmene književnosti.

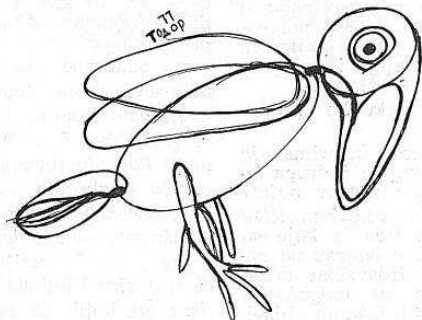
Knjiga *Legenda i poezija* obuhvata zbirku ogleda o književnoistorijskim i terorijskim pitanjima, a govori i o problematici vrednovanja i interpretaciji dela usmene književnosti.

Smisao, ona je podeljena u tri poglavlja. Prvo, pod naslovom *Legenda i poezija*, sastoji se iz nekoliko ogleda u kojima autor razmatra problematiku nastajanja legendarnog u junacijskim pesmama s istorijskom osnovom, odnosno kako dolazi do epizacije istorijskih junaka. Ovo je pitanje osvetljeno ogledom u kojem se govori o dvema pesmama koje pevaju o poznatom crnogorskom junaku Nikcu od Rovina.

Ogledom *Specifičnost narodnih deseteračkih pjesama o kosovskom boju*, autor ulazi u idejnu problematiku vezanu za ovu oblast, smatrajući da je upravo ona nukleus naše narodne epike. Činjenicu da ove pesme govore o uzrocima i posledicama poraza, on motivise psihološki, smatrajući da ni pevač ni publika nisu bili predisponirani da slušaju o tome. O samoj bici nije prililo govoriti, jer se završila porazom. Tako je u pesmama *Kosovo* viđeno kao strateški poraz, ali kao duhovna pobjeda. Novak Kilibarda iznosi i interesantno tvrđenje po kojem odlomci kosovskih pesama, u stvari, nisu odlomci, nego pesme sačuvane u celini. Kratkoću im motivise starinom, smatrajući da one predstavljaju narodno iskustvo kondenzovano vekovima, te da su petrificirani kosovski detalji *loci communes* naše narodne epike.

U ogledu *Višnjiceva pjesma Boj na Kosovu*, ispitivač se dotiče pitanja opisa psihološkog portreta junakinje u pesmi — problematika interesantna i stoga što se raniji ispitivači nisu njome zanimali. Pesma je, zapravo, posmatrana sa stanovišta izgrađenosti lika Kulinove kade, čime autor postepeno ulazi u domen tumačenja teksta, što će biti njegova osnovna preokupacija u poglavlju *Od utiska do analize*.

Ogledom *Karakter i funkcija opisa u narodnoj deseteračkoj epici*, koristeći primere dva različita opisa istog ambijenta,



Novak Kilibarda pokazuje osnovnu razliku između opisa u Homera i onih narodnim deseteračkim pesmama. Dok su Homerovi opisi samo prateći elementi, u epskoj deseteračkoj pesmi — koja je znatno kraća i stoga je karakteriše ekonomičnost prema materijalu — opisi su pomoćni elementi, sredstvo za organizaciju sižejnog čvora i karakterizaciju likova. Sve ovo je istraživač pokazao konkretnom analizom funkcije opisa u pesmama *Zenidba Maksima Crnojevića* i *Zenidba kralja Vukašina*. U obe pesme se pojavljuje opis istog ambijenta, koji je različit stoga što mu je prevashodna funkcija u tekstu.

Ogled *Modifikacija žanrovske kompozicije u narodnoj pesmi Kosovka devojka* pravo je malo remek-delo interpretacije teksta.

Pitanje problema epskog pevača i njegove uloge u stvaranju pesme, Kilibarda dotiče u ogledu *Stilsko-jezička sličnost Zenidbe Milića Barjaktara i pjesma starca Milije*. Koristeći metode i rezultate do kojih su došli raniji ispitivači, on, na nekoliko stilsko-jezičkih detalja u pomenutoj pesmi, koji se susreću i u pesmama starca Milije, gradi, dosta suzdržanu hipotezu, o tome da je ovu pesmu Vuku ispevao starac Milija. Tako daljim ispitivačima otvara mogućnost za traganja i potvrđivanje, odnosno pobijanje ove pretpostavke.

O usmenoj književnosti kao baštini na kojoj se rađaju najveća poetska ostvarenja Kilibarda govori u ogledu *Iskazanost Vukove pjesme Udaja sestre Dušanove u Andrićevom romanu Na Drini ćuprija*, čime je pokazano u kojoj meri usmena poezija može biti inspiracija velikom umetniku.

Trećim poglavljem *Istorija i poezija* je na primerima pokazano kako su istorijske činjenice utkane u usmenu književnost. Potrebno je pomenuti ogled *Morački i turski uskoci u narodnim pjesmama* u kojem autor uspostavlja distinkciju između *klasičnih i moračkih* uskoka koji su se borili na strani hrišćana, s jedne strane, i *turskih*, s druge, koji su predstavljali prebegle hrišćane na turske teritorije i borili se protiv svojih saplemenika.

Posmatrana u celini, knjiga Novaka Kilibarde *Legenda i poezija* heterogena je po vrsti pitanja koja postavlja i na koja, ponekad, ne uspeva do kraja da odgovori, zatim po piščevom intinmnom doživljaju interpretiranog teksta. Tamo gde je taj doživljaj dublji, i interpretacija je inspirativnija, te je i analiza uspešija. Tu je autorov stav oplemenjen lepotom kristala usmene reči zaustavljene u menjanju — zauvek zapisane — u jednom trenutku njenog tretiranja, i potaknut njome, progovorio tumačeći je, kao umetnik.

U tekstovima književnoistorijske prirode, kad koristi podatak, Kilibarda je sigurniji, analize su mu značajke i postupne, zaključci stameniji.

Zoja Karanović



U MEĐUVREMENU

O KOV-u MALO DRUGAČIJE

Ovaj članak počemo onako kako obično počinju priče, ili bajke, u kojima je sve lepo i na svom mestu. Da bi to bila lepa priča, ili lepa bajka, treba da potražimo jedno *Ali*.

U Vršču — gradu s toliko i toliko stanovnika, na tom i tom geografskom položaju, koji se prvi put pominje te i te godine, u kojem je rođen (1806. godine) i u kojem je umro (1856. godine) Jovan Sterija Popović, Vrščanin i, za sva vremena, veliki pisac — postoji KOV (Književna opština Vršac) kojim se danas Vrščani, ako se nađu u nekom drugom gradu, ponose, koji ima svoj pečat, objavljen znatan broj knjiga i pripremljen niz novih za štampu.

Postavimo nekoliko otvorenih pitanja:

Pod kakvim uslovima je KOV objavio knjige i druga izdanja koja nose njegov pečat?

Pod kakvim uslovima KOV priprema nova izdanja koja su vrlo zanimljiva u odnosu na našu klišetiranu izdavačku delatnost, i kakve su mogućnosti KOV-a da niz tih izdanja objavi, ponudi čitaocima i Vrščanima?

Kakav je odnos SIZ-a kulture vršačke opštine i Vrščana prema KOV-u?

Ako hoćemo da govorimo u rukavicama, ili, pak, zatvorenih očiju, ili onako kako se govori onima koji prvi put iznose svoj projekt pred SIZ kulture, reći ćemo: sve je to zanimljivo i lepo, možda bi bilo dobro da se ostvari, ali nema dovoljno sredstava ni za podmirenje troškova finansiranja redovnih delatnosti (ove druge su neredovne) — a tako se KOV-u govori od njegovog osnivanja, 1972. godine. Govori se, otprilike: »Ne možemo više od toliko i toliko sredstava da odvojimo za vašu delatnost« — a ta sredstva su izuzetno mala o čemu će biti reči u ovom tekstu.

Ako želimo da govorimo jezikom birokrata, koji često kroje planove kulturne delatnosti, reći ćemo: treba istrajati, biti uporan, umesto da se zahteva ono što se zaslužuje, umesto da se kaže (i ostvari to rečeno) da SIZ za kulturu najveću pažnju treba da posveti onim delatnostima u kulturi koje najviše daju, najviše kreiraju i najneposrednije se uključuju u naše društvene tokove (o čemu treba otvoreno i javno govoriti). A Književna opština Vršac je na tom planu mnogo učinila.

U protekle dve godine objavljeno je dvanaest knjiga — dva romana (*Vršačka davorja* M. Tokina i *Zaharije u Beču* D. Bugarčića), sedam pesničkih zbirki (*Kula nad Vrščem* M. Uzelca, *Vršačke evenke* B. Ciplića, *Mati njiva* J. Putnika, *Gvozdeni magarac* R. Popova, *Ludoš* M. Matickog, *Nedeljni ručak* R. Putnika i *Banat* I. Gađanskog), jedan zbornik (*Jednog dana u Mesiću*, dvojezično izdanje poezije vojvodanskih Rumuna) i dva godišnjaka (*Pesnička ulica 75* i *Trg priča 75*).

Štampano je četrdesetak razglednica u okviru Biblioteke *Slobodno lišće*. Na dopisnicama su stihovi o Vršču i Steriji, Sterijini stihovi i crteži vršačkih motiva — panorame »Sterijinog grada«, kako Vrščani vole da ga nazivaju.

Članovi KOV-a održali su više od sedamdeset književnih večeri u Vršču — po školama, fabrikama, u selima vršačke opštine i u drugim gradovima (navedimo neke: Zrenjanin, Pančevo, Novi Sad, Sombor, Novi Bečej, Kikinda, Beograd, Smederevska Palanka). O značaju ove akcije ne treba posebno govoriti.

Štampana je i serija plakata sa stihovima.

Osim toga za štampu je pripremljen niz knjiga i drugih izdanja (pomenimo *Zakarašje*, zapise Dejana Brankova, *Predeo srca*, odabrane pesme Dušana Maluševa, *Pesme Joana Flore* — dvojezično izdanje, *Pesnička ulica 77* i *Trg priča 77*), a u štampi su *Pohvala Jovanu Steriji Popoviću* — zbornik povodom njegove 180-godišnjice rođenja, dva godišnjaka — *Pesnička ulica 76* i *Trg priča 76*, serija razglednica u okviru Biblioteke *Slobodno lišće* od kojih su neke takođe posvećene Sterijinoj godišnjici.

Govoreći o delatnostima KOV-a i društvenoj angažovanosti njegovih članova treba istaći da je njegov cilj okupljanje književnih stvaralaca i čitalaca, rad na konkretnim programima od interesa za sredinu u kojoj KOV deluje: objavljivanje dela iz književnog nasleđa Vršca, pomaganje mladih pisaca iz redova srednjoškolske i radničke omladine, održavanje književnih večeri, propagiranje dobre knjige... Članova KOV-a ima među piscima, radnicima, pravnicima, prosvetnim radnicima, učenicima, studentima, novinarima, likovnim i dramskim umetnicima, inženjerima, ekonomistima i drugima. Svoju aktivnost, pored ostalog, usmerava na saradnju sa drugim kulturnim institucijama u gradu, a bori se protiv zatvorenosti — otvoreno je za svakog ko želi da učestvuje u njegovim raznorodnim aktivnostima.

KOV saraduje s organizacijama udruženog rada: uključuje radnike, organizuje književne večeri u radničkim halama, pisci KOV-a saraduju s redakcijama informativnih glasila i biltena u organizacijama udruženog rada (prilozima iz privredne, kulturne i političke prošlosti Vršca), takođe, učestvuju u pripremanju i štampanju knjiga za pojedine organizacije udruženog rada (monografije o istorijatu i razvoju radnog kolektiva).

Članovi KOV-a su osnovali aktiv Saveza komunističara, zatim, Dokumentacioni centar KOV-a radi prikupljanja i obrade bibliografske građe o piscima i pripreme dela iz kulturnog nasleđa.

Svake godine u oktobru KOV organizuje posete stranih pisaca. U Vršču su bili Tadeuš Ružević, Edoardo Sangvinetti, Janoš Pilinski, Margareta Aliger, Zoltan Čuka i drugi. Oni su o gradu napisali pesme koje će biti štampane u godišnjacima KOV-a u originalu, i na srpsko-hrvatskom jeziku.

O KOV-u i njegovim izdanjima, tokom protekle dve godine, u našoj štampi pojavilo se više od stotinu tekstova, mahom afirmativnih, u kojima ovoj književnoj opštini ođaje priznanje.

Po svemu sudeći KOV je originalna, jedinstvena vredna organizacija. Ali 1974. godine za redovnu delatnost mu je SIZ za kulturu vršačke opštine dodelio 30.000 dinara — sredstva dovoljna za objavljivanje jedne i po knjige. Veliko ohrabrenje za KOV i njegove članove!

Sledeće godine od SIZ-a za kulturu Vršac dobija 100.000 dinara, mada je Književnoj opštini Vršac potrebno mnogo više sredstava da bi ispunila predviđene planove. Ipak, jedan deo planova je ostvaren.

Opštinski SIZ za kulturu doneo je odluku da se za delatnost KOV-a tokom 1976. godine, izdvoji 100.000 dinara, koliko i prethodne, mada je on svojom plodnom aktivnošću dokazao da zaslužuje veću pažnju. Od ovih 100.000 dinara na račun KOV-a uplaćena je (do trenutka pisanja ovog teksta) samo jedna trećina, jer SIZ za kulturu traži da se prvo objave knjige (kojima su sredstva i namenjena),